

## דף קנח

'נפל הבית עליו ועל אשתו... בית שמאי אומרים יחלוקו, ובית הלל אומרים... כתובה בחזקת יורשי הבעל' — מכאן מוכח שאלמנה גובה כתובה אפילו בתוך שלשה חדשים משמת בעלה או גרשה, הגם שבאותו זמן אסורה להנשא לאחר [כדי להבחין הזרע] ואין אני קורא בה 'לכשתנשאי לאחר תטלי'. שאם לא כן, הרי אין לה כתובה כלל אם מתה בתוך ג' חדשים למות בעלה, ואין ליורשיה ולא כלום. והוא הדין לענין המתנת מעוברת ומינקת; אע"פ שאסורה להנשא, אך הואיל והאיסור אינו נובע מחמת הבעל אלא מחמת גורת חכמים — יש לה כתובה. [וכמו 'קטלנית', הגם שאסורה להנשא, ואין אני קורא בה 'לכשתנשאי לאחר...'] — אינה מפסדת כתובתה] (אבני מילואים צג סק"ג, עפ"י ראשונים).

**(ע"ב)** 'נפל הבית עליו ועל אמו — אלו ואלו מודים שיחלוקו' — שיטת הרשב"ם שאם יש בן נוסף לאם, מאב אחר — אין ליורשי הבן שמת כלום, כי הבן נוסף הוא 'ודאי', שהרי בין שמת הבן תחילה בין שמתה האם, יש לו זכות בנכסים, לפחות במקצתם, הלכך אין ספק ('יורשי הבן שמת) מוציא מידי ודאי.

והתוס' הקשו על כך מכמה מקומות שמוכח שאין אומרים 'אין ספק מוציא מידי ודאי' מזכות חלקית בנכסים לזכות שלמה. כלומר, גם אם הוא 'ודאי' על חצי, אין לו זכות מועדפת על החצי המוטל בספק. ולכן כתבו התוס' שאף אם יש בן נוסף לאם — יחלוקו באותו חצי המוטל בספק. ויש לבאר שיטת הרשב"ם (עפ"י מה שנראה מדבריו בשאר מקומות) שכל עוד לא חילקו היורשים את הנכסים, כל אחד ואחד מהם יש לו דין 'יורש' על כל הנכסים [ואינם בגדר 'שותפין' גרידא, אלא בעלות ותפיסה על הכל, כשם שהיה למוריש תפיסה בכל הנכסים. וזהו גדר 'תפוסת הבית']. ועל כן כשיש אחד שהוא ודאי יורש, הלא יש לו תפיסה בכל, ושייך לומר 'אין ספק מוציא מידי ודאי'. ובוזה נתיישבו כל קושיות התוס', שלא אמר הרשב"ם אלא בירושה, אבל בשאר מקומות אכן אין הזכות על מחצית מקנה עדיפות שייחשב 'ודאי' כלפי הנכס בכללותו (חדושי הגרנט, קצב. וכעין זה בסגנונות שונים יש בקובץ שעורים ובשו"ת אור לציון חו"מ יד, ג. וע"ע במוכח לעיל קמב ששם 'ירושה' אינו תלוי בהכרח בבעלות ממונית על הנכסים, ומוכן לפי"ז שיכול להחשב 'יורש' על הכל).

'הואיל והוחזקה נחלה באותו שבט' — הנה יתכן מקרה הפוך, שבנה הוא בן שבטה, וממילא גם אחיו מאביו, ואילו יורשיה הם משבט אחר [כגון בן אחותה] — וכי באופן זה אכן נעמיד בחזקת יורשי הבן? ולכך היה נראה שעיקר הכוונה שהוחזקה הנחלה למשפחת האם, ולא דוקא לאותו השבט. ועוד, אילו תלוי היה הדבר בשבט בדוקא, לכאורה אין זה שייך אלא בקרקעות ובארץ ישראל, וכיון שלא מצינו חילוק בדבר, לכאורה נראה לפרש כנזכר, שהכוונה משפחת האם. ואולם מלשון רשב"ם ומהראב"ד (בשטמ"ק) נראה ש'שבט' דוקא (אילת השחר. וע' רמב"ם הל' נחלות ה', שכתב טעם אחר, וכבר עמדו על כך אחרונים).

'אזירא דארץ ישראל מחכים' — אף על פי שלענין הפקעת ממון יש סמכות יתרה לבני בבל על בני ארץ ישראל [שבני בבל בכלל שבט לכפיה, ובני א"י — מחקק. ע' סנהדרין ה.]. — לענין איסור והתר וסמיכה בני ארץ ישראל עדיפים, שלומדים תורה ברבים והרי אזירא דא"י מחכים (עפ"י תוס' סנהדרין ה; פסחים נא. ד"ה כיון).

**‘אמר ר’ שמלאי: עदा אמרה, בן עזאי תלמיד חבר דרבי עקיבא הוה, דקאמר ליה: שבאת’** —  
**‘שאלה: הא דקאמר התם בפרק מי שמת’ ש”מ בן עזאי תלמיד חבר לרע”ק הוה’ — מנלן?**  
 תשובה: לשם פרש רשב”ם משום דקאמר ליה ‘שבאת לחלוק עלינו את השוין’ ולא קאמר ליה ‘דקאמר  
 מר’ (לשון רשב”ם: ‘לא קאמר שבא רבינו’). — ורצה לדמותה לההיא דפרק תפילת השחר (ברכות כז: ר’ ירמיה  
 אמר ליה לרב מי בדלת, ודייקינן התם מדלא א”ל מי בדיל מר, ש”מ תלמיד-חבר הוה. ובמחילה אלף  
 פעמים, שלא נמצא בכל המשנה שידבר התלמיד בתנאים כן. אמת שקודם שידבר לפניו היה אומר לו  
 תרשני לומר דבר ממה שלמדתי, אבל לא הוצרך לא במשנה ולא בבירייתא לפרש דרך דבורו שהיה  
 מדבר עם רבו, כי ידוע היה. אבל הכוונה דאמר ליה ‘על הראשונים אנו מצטערים אלא שבאת’ כלומר,  
 באת לעולם להרבות לנו את המחלוקת. ואין דרך לדבר כך בפני רבו’ (שו”ת הלכות קטנות — ח”ב יג).

## ענינים ופרפראות

### ‘אורא דארץ ישראל מחכים’

— כשם שבחוליי הגוף, נצרך האדם למקומות מרפא מסויימים המסוגלים לרפא מחלתו, כך זקוק  
 האדם לארץ ישראל — שער השמים, שסגולתה לרפא מחלות הנפש, ע”י חכמה ודעת ה’. זוהי  
 קללת השמרו לכם פן יפתה לבבכם... ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה — שאם אינם ראויים,  
 גולים משער השמים — מקום רפואת חליי הנפש (עפ”י ‘חכמה ומוסר’ ח”ב נד)

— ‘בארץ ישראל, גם הדמיון הוא נקי, וכמו שאיתא ‘אורא דארץ ישראל מחכים’, ונאמר (איוב  
 כח): **הן יראת ה’ היא חכמה** — דהחכמה היא הדעת וההכרה (כתרגום ‘חכים’ — לשון הכרה. וכ”ה  
 בלשון רז”ל בכ”מ, כמו ‘חכים ליה מר...’) אותו ית”ש, שזוהו יראת ה’, כאמור.  
 וזהו גורם אורא דא”י, כמו שאיתא (ב”ר ב) ‘ברית חלוק לאוירות’ — שיש לכל אויר ענין מסוגל  
 בפני עצמו, מה שבטבע אותו אויר להכניס בטבע מי שנולד ונתגדל באותו אויר. ומסגולת אורא  
 דארץ ישראל להכניס בלבבנו הכרה שיש לו אלו-ה. והוא גם כן על ידי רוב הברכה שבארצה,  
 כמו שאיתא בשילחי כתובות, שזה פלא תמידי, מעיד על עושה הפלא, וכיוצא. וזהו גם כן ענין  
 ריבוי העבודה-זרה שהיו עושים אז בארץ ישראל, וכמו שכתבתי במקום אחר.  
 ולכך נקרא השי”ת רק ‘אלקי הארץ’, וכמו שכתב הרמב”ן (וילך, ושאר מקומות הרבה). והיינו ששם  
 הוא הכרת אלקותו ביחוד’. (שיחת מלאכי השרת עמ’ 8. וכיו”ב שנה כמה פעמים בספריו: צדקת הצדיק —  
 רה, רכג; קומץ המנחה — כא, לה, נג, ועוד (וע”ע במצוין ביוסף דעת בסוטה יד).  
 וע”ע במש”כ בליקוטי מאמרים לר”צ הכהן, עמ’ 84-86: ‘אבל הכניסה לארץ הוא הנהגה טבעיית שיקבלו חיים  
 ע”פ טבע ומנהג דרך ארץ בחרישה וזריעה וקצירה, שדבר זה נראה כנפרד מההכרה שהכל מהש”י — רק על  
 זה היה הענין מתן הארץ, שאורא דארץ ישראל מחכים בזה בחכמת האמת (ע’ ב”ר פט”ז) להכיר שגם מה  
 שהם מסגלים בהשתדלותם מרכוש ומזון, הכל הוא מהש”י, וכמו שנתבאר למעלה שזה ענין ארץ ישראל,  
 שהארץ מיוחסת לישראל, שכמו שנפשות ישראל חצובים ממקור כזה להכיר שהכל מהש”י כך ענין קדושת  
 הארץ...’).

— זה שאנו אומרים בברכת המזון 'ארץ חמדה טובה ורחבה' — על שום רוב החכמה שבארץ, שהיא 'רחבה מני ים' (דרשות רבי יהושע אבן שועיב — ואתחנן, עמ' תלב).

— סיפר הגאון הצדיק ר' שמעון מנשה מחברון, שפעם אחת בהיותו אצל הרה"ק ר' אהרן משה מבראד, שמע אברך אחד שהיה מתלונן לפני הרה"ק שהנה הוא מתגורר בארץ ישראל זה כמה שנים, ואינו מרגיש בנפשו שום קדושה והתעוררות לעבודת הבורא יתב'. ולא ענהו הרה"ק ר' משה אהרן מאומה. בבוקר סיפר הרה"ק שנגלה אליו רבו הקדוש מלובלין (→ ה'חזוה') בחלום הלילה, ויאמר לו: דע בני, כי פעמיים אנו מוצאים הלשון 'מאד מאד' — טובה הארץ מאד מאד (במדבר יד, ז). וכן 'מאד מאד' הוא שפל רוח' (אבות ד, ד). לרמז כי אין יכולים לזכות להרגיש קדושת ארץ ישראל בטרם מגיעים למעלת 'מאד מאד' שפל רוח'. לכן השתדל נא — סיים הרה"ק את תשובתו לאברך — להשפיל עצמך מאד, ואז תזכה ל'טובה הארץ מאד מאד' — לחוש את קדושתה (מובא ב'אבני זכרון' עמ' מד).

וע"ע 'אור החכמה' (נח) שסגולת הארץ להביא הכנעה וענוה, ולכן אירה מחכים, כי 'החכמה מאין (→ שמיים) עצמו לאין' תמצא. וכיו"ב מובא בספר 'משנת חכמים' בשם רמ"מ מויטבסק.

## דף קנט

'אלא אי איתמר הכי איתמר: בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת, בנו מוציא מיד הלקוחות' — 'מוציא' שאמרנו כאן פירושו 'מפקיע', כלומר מוציא מידי שעבוד ולא מוציא ממש, שהרי לא ירדו לעולם לנכסים. [וכוזה מצינו בכתובות עה. 'האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה — הבעל מוציא מיד הלקוחות'].

וגם הוא עצמו יכול היה לחזור בו — לפי שלא חלה המכירה. אלא שהיה חייב לשלם להם דמי המכירה שקיבל מהם, אבל כשמת בחיי אביו, בנו שמוציא פטור מכל וכל (עפ"י תוס' ורשב"א). וכל זה דוקא כאשר המוכר לא השאיר אחריו נכסים אחרים במותו, אבל הניח נכסים — הרי נשתעבדו ללוקח במעותיו, וגובה מהם מבנו (פסקי הרי"ד).

— נסתפק הראב"ד על בן שלוח מאביו ומכר מנכסי עצמו, ומת, ואחר כך מת אביו — האם בן הבן יכול לגבות מלקוחות אביו את החוב, שהריהו בא בטענה: מכח אביו דאבא קאתינא, והריני גובה חוב הזקן מנכסי אבי שמכר לכם. וכתב על כך הרשב"א: 'ולולי שנסתפק בו הרב ז"ל, הייתי אומר שהדבר נראה כפשוט שהדין עם חנוך (→ הנכד), דאיהו אביו דאביו קא ירית'.

[שמא מה שהכריחו להראב"ד לפקפק בדבר, מדהוצרכו בגמרא לשנות לגמרי הא דשלחו מתם, ולא נשאר לפרש בהלואה וכגון שמכר כנ"ל. ומדוע שינו ופרשו במכירה — מזה משמע קצת שאין לבן-הבן זכות טריפה, שהרי הנכד, מלבד שהוא יורש את המלוה (הזקן) הוא ג"כ יורש את הלווה (האב), וכאילו המלוה והלווה נתאחדו באדם אחד, שנפקע החוב ממילא].

'מכח אביו דאבא קאתינא' — אם תקשה, אמנם יש לו זכות ירושה ישירה מסבו, אך הלא הבן קודם לנחלה לכל אדם, ואם כן יטענו הלקוחות, כיון שאביך קודם לירש לפניך, אנו באים מכחו שחייב לנו דמים, והרי הוא ירש את אביו בקבר?